

- редакція – Прийняття Україною від 21.09.1999, підстава – 1084-XIV. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_310 (дата звернення 29.03.2019)
6. Reta G. Environmental impact of phosphate mining and beneficiation: review / G. Reta, B. Su, X. Dong [et al.] // International Journal of Hydrology, 2018. Vol. 2. № 4. P. 424-431.
 7. He J. Effects of Environmental Factors on Nutrients Release at Sediment-Water Interface and Assessment of Trophic Status for a Typical Shallow Lake, Northwest China / J. He, K. Otgonbayar, Y. Sun [et al.] // The Scientific World Journal, 2013. P. 1-16.
 8. McDonald A. E. Phosphite (phosphorous acid): its relevance in the environment and agriculture and influence on plant phosphate starvation response / A. E. McDonald, B. R. Grant, W. C. Plaxton // Journal of Plant Nutrition, 2001. Vol. 24. № 10. P. 1505-1519.
 9. Phosphoric burns – what you need to know [Electronic resource] – Resource access mode: <https://wod-1958.livejournal.com/1182308.html> (date of access 29.03.2019)
 10. Danylchenko A. I. Ecological threats of military actions on donbass / A. I. Danylchenko, I. Lapyga // The abstracts collection of the scientific-practical conference “Ecological consequences of military operations”. Kyiv : National M.P. Dragomanov Pedagogical University, 2018. P. 88-91.
 11. Lapyga I. Application of GIS Technologies in Ecological Research for the Construction of Geographic Maps / I. Lapyga // Collection of scientific articles reporting conference of university teachers : “Unity of education and research – the main principle of the university”. Kyiv : National M.P. Dragomanov Pedagogical University, 2014. P. 48-50.

МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

канд. пед. наук Лісова Наталія Іванівна

Науковий керівник: д-р. пед. наук, професор Калініна Л.М.

*Інститут педагогіки НАПН України
Україна*

Процес творення освітньої політики на місцевому рівні (у малих містах і об'єднаних територіальних громадах (ОТГ)) та її впровадження на демократичних засадах розглядаємо як об'єкт наукового пізнання, що пов'язаний із філософсько-методологічною дисципліною – епістемологією (знання про процес, його будову, структуру, функціонування й розвиток). Для цього визначимо систему понять, які є базовими під час висвітлення процесу творення освітньої політики на місцевому рівні: освітня політика – міське самоврядування – суб'єкти процесу творення освітньої політики на місцевому рівні – інноваційні підходи, принципи та механізми творення освітньої політики – зміст освітньої політики – експертиза результатів державно-

громадського управління щодо реалізації освітньої політики в малому місті та ОТГ та розглянемо деякі з них.

Освітня політика на місцевому рівні займає чільне місце в процесі розвитку сучасного демократичного суспільства й має свою специфіку. Вона започаткована в другій половині ХХ століття – у період переходу від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму, який, без сумніву, породив певні розбіжності в одержаних результатах досліджень науковців, наслідком яких стало еkleктичне поєднання різномірних світоглядних засад та ідей – від марксистських до неоліберальних, що подекуди не стикаються між собою [5]. За цих умов з'явилися методологічні розбіжності визначень феномену «освітня політика». З'ясуємо сутність цього ключового поняття насаперед за «Енциклопедією освіти» (2008р.): це – «сфера взаємовідносин індивідів, різних соціальних груп із метою використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів та потреб» [6, с. 623], важливо відзначити, що ключовим суб'єктом освітньої політики в суспільстві визначено державу.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники розглядають поняття «освітня політика» в контексті національного, європейського та світового контекстів. Заслужують на увагу праці науковців у галузі державного управління (О. Кілієвич, В. Тертичко, Ю. Кальниш, М. Шульга, О. Копанська та ін.), а також політологів. У монографії «Філософія освіти в європейському контексті» С. Клепко розкриває досвід осмислення та реалізації пріоритетів сучасної галузі освіти в європейському контексті, а також освітньої політики в демократичному суспільстві; І. Іванюк у праці «Освітня політика» подає сутність поняття освітньої політики, її основні характеристики, пріоритети, ідеологічні засади та етичні напрямки [3; 4]. Методологічні засади освітньої політики висвітлено в наукових працях В. Андрущенко, В. Беха, В. Журавського, В. Огнев'юка, Л.Калініної [11] та ін. Зокрема в монографії «Управління освітою» авторського колективу за науковою редакцією професора В. Беха [10] розкрито сутність світоглядно-методологічних основ дослідження проблеми управління в контексті її державно-громадської форми в освіті; проаналізовано вітчизняний та зарубіжний дискурси теорії й практики, особливості сучасної освітньої політики; зроблено акценти на смислову зміну теоретичних та практичних пріоритетів, які відповідають певному історичному періоду.

У цій науковій праці В. Савельєв подав періодизацію процесу формування західного дискурсу теорії й практики управління освітою:

–50-70 роки ХХ ст. – традиційне освітнє адміністрування;

–80-90 роки ХХ ст. – «новий державний менеджмент»;

– середина 90-х років ХХ ст. – наш час – утвердження моделі «освітнього врядування» [10, с. 123].

Велику увагу дослідники приділяють чинникам впливу на процеси формування державної політики в галузі освіти та її реалізацію. Приведемо для прикладу думки В. Тертички, який розглядає державну політику як багатовекторну систему, здатну відтворювати динамічну єдність й взаємодію основних сфер суспільного життя. При цьому пропонує враховувати вплив соціально-економічних та політичних чинників на її зміст; звертає увагу на рівень культури в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування «кожен працівник...є своєрідною клітиною складного організму» [8, с. 575]. Цінними є судження І. Іванюк, яка вважає, що для розуміння процесу освітньої політики, її формування варто знати, які цінності

покладено в основу, треба брати до уваги <...> прийняття політичних рішень в освіті; політика не може творитися з чистого аркуша, без урахування обставин, за яких її впроваджуватимуть, а тому треба зважати на історичний, соціальний, економічний, етнічний, релігійний та ін. контекст творення [3, с. 15-16]. Із кінця ХХ ст. у світі спостерігаються певні зміни, що пов'язані з процесом творення освітньої політики, та які потребують від усіх суб'єктів, задіяних і причетних до освітньої політики, не лише їх знання, а ще й врахування під час законодавчих, інституціональних, організаційно-територіальних, ієрархічно-управлінських та інших змін. Аналітичні підходи, що орієнтувалися на традиційну позитивістську методологію, вичерпали свій ресурс, на зміну стабільності й порядку прийшли хаос і невизначеність, політичні інститути стали переживати складні часи. Виникла так звана «криза класичного модерного уряду», у суспільстві (йдеться про розвинуті країни) утворився своєрідний «інституційний вакуум», тобто держава, державні органи втратили монополію і на владу, і на авторитет. Дж. Най, професор Гарвардського університету, відомий політолог, у своїй книзі «Майбутнє влади» дав власну оцінку ситуації, а період охарактеризував як такий, в якому розосередження влади від урядів є однією із найбільших політичних змін нашого століття. Західні дослідники такий стан нових тенденцій визначили як децентралізований «світ врядування» [7, с. 162].

Українські політологи, фахівці державного управління констатують, що розвиток сучасного суспільства вимагає розуміння сутності такої категорії, як політика, а отже, сутності та нового змісту й творення освітньої політики. Західні вчені в зв'язку із такими змінами замість понять: держава (the state), уряд (government), влада, авторитет (power, authority), лояльність (loyalty), суверенітет (sovereignty), участь (participation), група інтересу (interest group) – ввели поняття врядування (governance), інституційна спроможність (institutional capacity), мережі (networks), складність (complexity), довіра (trust), деліберация (deliberation), взаємозалежність (interdependence) [10, с. 106].

Ці поняття і формально, і реально стосуються насамперед людини, спонукають її до нового мислення, активної участі в суспільно-політичних процесах країни, зокрема в галузі освіти. На ґрунті такої політики зароджується парадигма «майбутньої цивілізації», центральною фігурою якої «є людина, яка в однаковій мірі наділена свободою й відповідальністю». Це має бути людина, на наш погляд, яка гідна довіри, – чесна, відкрита, щира, відповідальна, смілива, це людина–лідер. За цих умов процес вироблення політики (policy) в суспільстві стає своєрідним майданчиком, на якому люди можуть заявляти свою позицію, висловлювати бажання, ставлення до змін у суспільстві. Головною функцією створюваного нового порядку (polity) та політики (politics) є пошук стратем, «формату, який міг би забезпечити довіру між взаємозалежними акторами», головним чином – представниками органів державної та громадської влад, а «є не просто пошук шляхів вирішення нагальних проблем» [7, с. 164]. Зважаючи на це, освітню політику можна розглядати як управлінський стратегічний інструмент, що належить до класу управлінсько-організаційних механізмів, здатних забезпечити добре демократичне врядування.

Для цього дослідження важливе поняття «освітнє врядування» (educational governance), що у функціональній тріаді поряд із поняттями «управління/адміністрування» (administration) та «менеджмент, керування» (management) займає нині ключове місце й набув важливого методологічного значення, зокрема в Концепції врядування, яка декларує особливу

прихильність до таких характеристик системи державного управління як «довіра» (trust), «підзвітність» (accountability) та «відповідальність» (responsibility). Вона покликана забезпечити «етичне та практичне обґрунтування більш діалогічного та демократичного стилю державного управління» [10, с.121]. Держава в цих умовах діє як «координатор» та регулятор «плюралістичних взаємодій», «довірена інституція», що виражає суспільні інтереси. Вона (держава) виконує свої функції не однобоко, а в контексті пошуку рівноваги між ними. За таких умов відбуватимуться процеси зміцнення суспільної довіри до органів влади, підтримуватимуться координація дій та співробітництво, а найголовніше – переважатиме розуміння значення участі громадян у вирішенні суспільних проблем, забезпеченні соціальної справедливості.

Далі розглянемо суб'єктно-об'єктний характер процесу творення освітньої політики. В «Економічній енциклопедії» це поняття трактується як: «...Суб'єкти освітньої політики – індивід, соціальні спільноти (нація, професійні групи, еліти тощо) та соціальні інститути (держава, політичні партії та рухи, профспілки, групи інтересів тощо). Об'єкт освітньої політики – освіта як суспільне благо, як інтелектуальний і матеріальний ресурс суспільства, як система освітніх інституцій. Тип освітньої політики визначається характером соціально-економічних та політичних відносин у суспільстві, якістю еліт, домінуючою політичною культурою, національними освітніми традиціями тощо» [2, с. 623].

У процесі дослідження з'ясувалося, що науковці по-різному характеризують суб'єктів та й сам процес творення освітньої політики, що зумовлює численні дискусії. Необхідно зазначити, що поняття «державна освітня політика» у наукових джерелах подається теж по-різному, має кілька визначень. По-перше, «освітня політика» є найважливішою складовою політики держави; по-друге, є інструментом забезпечення прав і свобод особи; по-третє, сприяє підвищенню темпів соціально-економічного й науково-технічного розвитку, гуманізації суспільства, зростанню культури. Розглядаючи це поняття з позицій державно-громадського управління, варто зауважити, що освітня політика сприяє встановленню узгоджених дій держави й суспільства та є складником політики самої держави, забезпечує сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів для розвитку як освіти, так і держави. Отже, освітню політику варто сприймати і як загальнодержавну справу.

Важливу думку про освітню політику висловив О. Адамський, він відстоює позицію, що «Предметом освітньої політики є відносини або система відносин, що виникають у процесі діяльності». Одночасно варто врахувати, що освітня політика детермінує розвиток загальної середньої освіти та процес державно-громадського управління, а відносини мають будуватися на принципах:

- незалежності й паритетності органів державного й громадського управління освітою;
- законності, що передбачає неухильне дотримання в діяльності Конституції України, законів, інших нормативно-правових актів;
- комплексного використання економічних та інших ресурсів держави й суспільства суб'єктами державно-громадського управління освітою;
- цільової спрямованості діяльності суб'єктів державно-громадського управління освітою на реалізацію потреб та інтересів учасників освітнього процесу, суспільства, держави;

- правової обґрунтованості участі учасників освітньої діяльності в державно-громадському управлінні ЗСО як на рівні загальноосвітнього закладу, так і на місцевому, регіональному й центральному рівнях;
- відкритості й гласності, згідно з якими діяльність суб'єктів державно-громадського управління освітою відкрита;
- свободи й самоорганізації, тобто можливість кожного суб'єкта державно-громадського управління освітою вільно обирати методи й засоби здійснення управлінської діяльності, виявляти при цьому активність і самодіяльність;
- узгодженого розподілу повноважень, визначення сфер відповідальності між державними й громадськими органами управління освітою на кожному її рівні й етапі функціонування й розвитку;
- надання повноважень органам управління освітою в державній вертикалі «згори донизу», у громадській, навпаки – «знизу вгору»;
- цивілізованого розв'язання конфліктів і суперечностей шляхом застосування загальноприйнятих узгоджувальних механізмів і процедур [1].

Це забезпечується широкою участю громадськості в діяльності регіональної системи освіти щодо творення освітньої політики на місцевому рівні, зокрема малих міст і ОТГ, проведення відкритих і публічних обговорень освітньої політики, ухвали колективно прийнятих рішень [9, с. 8].

До запропонованих принципів державно-громадського управління можна додати, на нашу думку, ще й методологічний принцип довіри, який було розглянуто в попередніх розділах. Принцип довіри можуть використовувати у своїй діяльності й представники влади, освіти, бізнесу, усього громадянського суспільства, а найголовніше те, що він визначає такий тип поведінки, який проявляється в її усвідомленій регуляції, формує умови реалізації суспільних цінностей, сприяє попередженню ризиків і конфліктів, консолідації діяльності особистості, громад, суспільства, держави. Отже, зміст поняття «довіра», а значить і принцип довіри полягає не тільки в можливості, а й у потребі широкого використання в побудові освітньої політики представниками влади, громадськості та бізнесу, що здійснюють державно-громадське управління та запроваджують механізми її реалізації.

У процесі реалізації принципів державно-громадського управління ЗСО на місцевому рівні виробляються пріоритетні напрями розвитку освітньої політики, яка має будуватися з обов'язковим урахуванням державної, регіональної та місцевої політики й потреб громад малих міст обласного підпорядкування, міських ОТГ та міст районного значення. І ще що важливо: в основу має бути покладена національна ідея, яка здатна заохочувати, об'єднувати державотворчі сили громадян та нації, сприяти вдосконаленню громадянського суспільства. Насамперед владні та бізнесові структури повинні зрозуміти, що освіта та освітня політика відіграють надзвичайно важливу роль у соціально-економічному й духовному розвитку країни, зокрема новостворених громад. Побудова освітньої політики на місцевому рівні (рис. 1). Національну ідею розглядаємо як аксіому розвитку української освіти та освітньої політики. Виходячи з неї, освітня політика має ґрунтуватися на законах вікової та педагогічної психології, оскільки «особистість» може виховувати тільки «особистість» морально та духовно багата, тобто педагог, філософія діяльності якого будується на дитино(людино)центризмі, гуманізмі, великій любові, повазі.

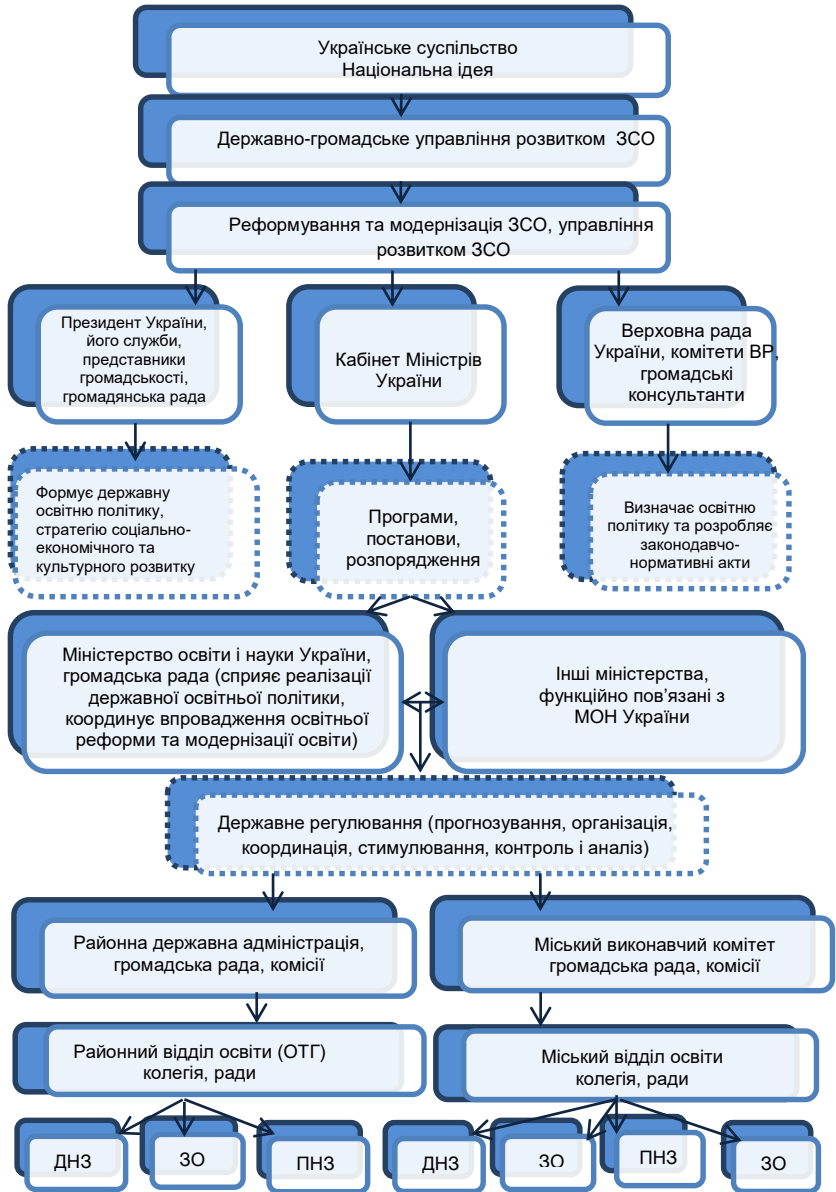

Рис. 1. Схема формування державної освітньої політики на місцевому рівні

Тож потрібно, щоб навчально-методичне забезпечення ЗСО, виховні технології включали основи національної ідеї, дитино(людино)центризму, демократизму, оскільки саме вони сприяють формуванню особистості українського школяра, громадянина, соціокультурної системи «учень – школа – громада», територіальних громад, суспільства в цілому.

Вважаємо, що носіями нової освітньої політики є креативні професіонали педагоги, керівники, замовники освіти та активна громада. Саме вони будуть здатні реалізовувати концепцію нової освітньої політики, покликані сприймати, правильно оцінювати стан розвитку суспільства, громади, усвідомлювати, що мають навчатися упродовж життя, а значить самовдосконалюватися, саморозвиватися, самовиховуватися й наповнювати освітній простір таким же змістом. Та цього лише замало. На наше переконання, для цього потрібно змінити зміст роботи інститутів, які функціонують за межами базової освіти, зокрема йдеться про інститути набуття й підвищення кваліфікації, підготовки й перепідготовки в процесі набуття та зміни професії, освіти в процесі адаптації до зміни соціально-економічних умов, освіти в умовах довкілля тощо.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: філософія та методологія / В. П. Андрущенко. К.: МП Леся, 2012. 784 с.
2. Економічна енциклопедія : у 3-х т. – Т. 1 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. К. : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
3. Іванюк І.В. Освітня політика: навч. посіб. Київ: Таксон, 2006. 226 с.
4. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОІППО, 2006. 328 с.
5. Колодій Н. Соціальний і політичний капітал та їх вплив на довіру до публічної влади. Науково-практична конференція «Творення простору суспільної довіри в Україні XXI сторіччя»: Тези вист. Львів, 17-19 лютого 2016. URL: <http://political-studies.com/?cat=3> (дата звернення: 19.04.2016)
6. Кремень В.Г. Енциклопедія освіти: Акад. пед. наук України / [головн. ред. В.Г. Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. С.623. 1040 с.
7. Модус державно-громадського управління освітою / МОН України, Нац. Пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; за наук. ред.. В.П. Беха; редкол.:В.П. Бех (голова) [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 768 с.
8. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. К.: Основи, 2002. С.575. 750 с.
9. Тягушева О.В. Розвиток механізмів державно-громадського управління регіональною системою освіти: автореф. дис...канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2009. 22 с.
10. Управління освітою // За науковою ред. В. П. Беха; редкол.: В. П. Бех (голова), М. В. Михайліченко (заст. голови) [та ін.]. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 546 с.
11. Kalinina L., Kalinina G. Genesis and problems of development of state-public management of education in Ukraine. Український педагогічний журнал. 2016. № 1. С. 30-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_1_6